

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

თამარ ნინიკაშვილი

ძმები რაზიკაშვილების
მინიატურული პროზა

ფილოლოგიის დოქტორის (1005)
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

სპეციალობა: ქართული ლიტერატურა

თელავი
2017 წ.

ნაშრომი შესრულებულია იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილილოგიის დეპარტა-მენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ლუიზა ხვიჩია**
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ნინო კოჭლოშვილი**

რეცენზენტები:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **შარლოტა კვანტალიანი**
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი **ნინო გიორგაძე**

დაცვა შედგება 20___ წლის "___" _____ საათზე იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე: კორპუსი __ აუდიტორია __

მისამართი: საქართველო, თელავი, 2200
ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N 1
ტელ: +995 350 27 24 01

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკასა და ვებგვერდზე : <http://tesau.edu.ge/>

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ნინო კოჭლოშვილი**

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

ძმები რაზიკაშვილების – ვაჟას, თედოსა და ბაჩანას (ნიკოს) შემოქმედებას, მათი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლას, ქართველმა მეცნიერებმა არაერთი ნაშრომი მიუძღვნეს: წერდნენ ჰუმანიზმსა და ქრისტიანულ მოტივებზე ვაჟას შემოქმედებაში, მის მისტიკურ-ზღაპრულ სამყაროზე, ცალკეულ პოემებზე, მოთხრობებზე, პუბლიცისტურ წერილებზე; წერდნენ თედო რაზიკაშვილის თხზულებათა ლექსიკასა და მის საბავშვო პროზაზე; ბაჩანას ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე... ლიტერატურათმცოდნეებსა და კრიტიკოსებს ძმები რაზიკაშვილების შემოქმედება სხვადასხვა კუთხით აქვთ შესწავლილი, თუმცა, ეს ამოუწურავი ზღვაა, სადაც მომავალი თაობის მკვლევრებიც უთუოდ იპოვიან ღიად დარჩენილ საკითხებს, ან ახლებურად შეაფასებენ წინამორბედთა მოსაზრებებს.

ერთი ასეთი ღიად დარჩენილი თემაა მინიატურის ადგილი ვაჟას, თედოსა და ბაჩანას პროზაულ თხზულებებში. ჩვენ შევეცადეთ, სწორედ ამ კუთხით შეგვესწავლა მათი შემოქმედება, გვემსჯელა და ცალკე ადგილი მიგვეჩინა რაზიკაშვილების მინიატურებისთვის, გამოგვეკვეთა მათი ჟანრობრივი ნიშნები და საზღვრები.

საკვლევი თემის აქტუალურობა: ჩვენი კვლევის საგანი ქართული მინიატურული პროზის ფუძემდებლების, ძმები რაზიკაშვილების შემოქმედებაა. დღემდე რაზიკაშვილების პროზის მცირე ჟანრებიდან მკითხველმა მხოლოდ მოთხრობები იცის. მოთხრობად განიხილავენ ვაჟას „მთის წყაროსაც“ და „სათაგურსაც“, თედოს „ნაკადულოსაც“ და „გულად მამლაყინწას ამბავსაც“... ასე გვასწავლიდნენ სკოლაში, უმაღლეს სასწავლებელში და ასე ასწავლიან დღესაც; ისე, როგორც წლების წინ, რაზიკაშვილების ყველა მცირე მოცულობის პროზაულ ნაწარმოებს, იქნება ეს მინიატურა, სურათი, ეტიუდი თუ არაკი, მოთხრობას უწოდებენ. ასეთი კლასიფიკაციით ადგენენ კრებულებსაც.

ამ გაურკვევლობას თავისი მიზეზი აქვს:

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში მცირე პროზაული ჟანრებიდან შედარებით ნაკლებად არის შესწავლილი მინიატურა. ლიტერატურის თეორეტიკოსებისთვის რთული აღმოჩნდა ამ ჟანრის თავისებურებების განსაზღვრა. დღემდე რამდენიმე ნაშრომი მიეძღვნა ცალკეულ ქართველ ავტორთა მინიატურების შესწავლას, გამოქვეყნდა სტატიები ქართულ ლიტერატურაში ამ ჟანრის წარმოშობისა და განვითარების კანონზომიერების შესახებ, თუმცა განზოგადებული ნაშრომები მინიატურის თეორიისა და ისტორიის შესახებ თითქმის არ გვაქვს. სამეცნიერო კვლევა, ხშირ შემთხვევაში, არ გამოყოფს მინიატურას, როგორც ჟანრს. ლიტერატურათმცოდნეობის ტერმინთა ლექსიკონი კი ვრცელ, მაგრამ საკმაოდ დამაბნეველ და ერთიმეორის გამომრიცხავ, საწინააღმდეგო განმარტებას გვაძლევს.

სწორედ ამიტომ, მინიატურას ლიტერატურათმცოდნეობაში ჯერ კიდევ მოთხრობის ჟანრის ერთ-ერთ სტრუქტურულ სახესხვაობად განიხილავენ.

ჩვენ აუცილებლად მიგვაჩნია ძმები რაზიკაშვილების მცირე პროზაული თხზულებების ახლებური კლასიფიკაცია და ამ კლასიფიკაციის პროცესში მოთხრობისა და მინიატურის მკვეთრი გამოიჯვანა.

ნაშრომის ძირითად მიზნად დავისახეთ ძმები რაზიკაშვილების მინიატურათა ანალიზი, მათი უმთავრესი მხატვრული თავისებურებების გამოვლენა და ამ ნაწარმოებების საფუძველზე ჟანრის არსისა და პრობლემატიკის განსაზღვრა; თუმცა, კვლევის პროცესში ბევრი ისეთი საინტერესო და აქტუალური საკითხი წამოიჭრა, რომელთაც გვერდს ვერ ავუვლიდით. მათ შორის არის:

- მინიატურის ჟანრის ისტორიისა და მისი ჟანრობრივი თავისებურებების გარკვევა;
- მისი კავშირის ჩვენება სხვა ეპიკურ ჟანრებთან;
- ფერწერული და პროზაული მინიატურის შეპირისპირება და საერთო ნიშნების გამოვლენა;
- მინიატურული პროზის განხილვა ქართული ლიტერატურის კონტექსტში და მისი ფესვების ძიება;

- XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის პირველ მეოთხედში გამოძვალა ქართული ლიტერატურული ჟურნალ-გაზეთების მიმოხილვა და მინიატურის ადგილისა და როლის განსაზღვრა ამ პერიოდის ლიტერატურულ პროცესებში;
- ვაჟა-ფშაველას, ბაჩანასა და თედო რაზიკაშვილის მინიატურების გამიჯვნა სხვა მცირე ზომის პროზაული ნაწარმოებებისგან;
- რაზიკაშვილების მინიატურათა ტიპობრივი თავისებურებების ძიება და დადგენა;

ნაშრომის კვლევის ობიექტი და მეთოდები: სადისერტაციო ნაშრომის შესრულების პროცესში გამოვიყენეთ კვლევის თანამედროვე მეთოდები: სამეცნიერო წიგნებისა და სტატიების დამუშავების შედეგად მოხდა საკვლევი პრობლემის ირგვლივ არსებული ცოდნისა და გამოცდილების შესწავლა, ანალიზი, მათი ჩვენეულ შეხედულებებთან შეჯერება.

კვლევის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს: ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა სტატიები და მონოგრაფიული ნაშრომები, რომლებიც მინიატურის ჟანრსა და ძმები რაზიკაშვილების შემოქმედებას ეძღვნება; ასევე, თეორიული ხასიათის გამოკვლევები ლიტერატურული ჟანრების განვითარების შესახებ. აღნიშნული მასალა დაგვეხმარა ძმები რაზიკაშვილების მინიატურული პროზის ნიმუშების ძირითადი მხატვრული თავისებურებების გამოვლენასა და ამ ნაწარმოებების საფუძველზე ჟანრის არსის განსაზღვრაში.

ანალიზის მეთოდით მინიატურული პროზა განვიხილეთ ქართული ლიტერატურის კონტექსტში; ძმები რაზიკაშვილებისა და მათი თანამედროვე ქართველი მწერლების მინიატურების ანალიზმა გამოავლინა ამ ჟანრის მხატვრული თუ სტილისტიკური თავისებურებები;

შედეგების ხერხი გამოვიყენეთ ქართული მინიატურის წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ჯაჭვის აღსადგენად; ასევე, ფერწერული და ლიტერატურული მინიატურის შედარებამ მიგვიყვანა

დასკვნამდე, რომ ერთსაც და მეორესაც ფილიგრანული დამუშავება სჭირდება.

გვერდი ვერ ავუარეთ შეპირისპირების ხერხსაც. მინიატურის, როგორც დამოუკიდებელი ჟანრის საზღვრების დადგენისა და ამ ჟანრის თავისებურების განსაზღვრისთვის აუცილებელი გახდა მისი კავშირის ჩვენება სხვა მცირე ეპიკურ ჟანრთან და მათ შორის არსებული საერთო და განმასხვავებელი ნიშნების დაადგენა. ასევე, შეპირისპირების ხერხი გამოვიყენეთ ძმები რაზიკაშვილების მოთხრობებისა და მინიატურების გასამიჯნად და მათ შორის არსებული განსხვავების საჩვენებლად.

ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს რაზიკაშვილების პროზაული თხზულებებისგან მინიატურის, როგორც დამოუკიდებელი ჟანრის გამოიჯვნა:

მიუხედავად იმისა, რომ ვაჟას, თედოსა და ბაჩანას მცირე ჟანრის პროზაული ნაწარმოებები დღემდე ბევრ მკვლევარს აქვს შესწავლილი და გაანალიზებული, არავის უცდია მათი კონკრეტული ჟანრის კუთხით განხილვა და, როგორც აღვნიშნეთ, დღემდე ყველა მოთხრობად იწოდება. არადა, შემთხვევითი არ არის, რომ ვაჟა და მისი ძმები კონკრეტულ შემთხვევაში კონკრეტული იდეის გადმოსაცემად და მიზნის მისაღწევად სწორედ მინიატურის ჟანრს ირჩევენ.

რაც შეეხება **პრაქტიკულ ღირებულებას**, ნაშრომი შეიძლება დაეხმაროს ძმები რაზიკაშვილების შემოქმედებით, ქართულ ლიტერატურაში მინიატურის ჟანრის გენეზისით თუ, ზოგადად, ლიტერატურის თეორიით დაინტერესებულ პირებს შემდგომი კვლევებისთვის.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა: სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, ქვეთავებისა და დასკვნისგან. შეიცავს კომპიუტერულად ნაბეჭდ 130 გვერდს და ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

შესავალში წარმოდგენილია საკვალიფიკაციო ნაშრომის ძირითადი მიზანი, საკითხის შესწავლის მდგომარეობა, არსებული სამეცნიერო ნაშრომების მიმოხილვა, საუბარია კვლევის აქტუალობასა და პრაქტიკულ მნიშვნელობაზე.

თავი I მინიატურული პროზის ისტორიიდან

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ლიტერატურის თეორიაში ჯერ კიდევ ნაკლებად არის შესწავლილი მინიატურის ჟანრი. ამიტომაც მოგვიხდა ნაშრომის პირველ თავში ვრცელი ექსკურსის გაკეთება და გახსენება, როგორ და სად ჩაისახა მინიატურული პროზა, გარკვევა იმისა, რა კავშირი აქვს მას ხელოვნების სხვა დარგებთან, განსაკუთრებით ფერწერასთან.

ქვეთავში – **ჟანრის დაბადება** – შევეცადეთ, მინიატურული პროზის წარმოშობის შესახებ გამოთქმული მოსაზრებები შეგვეკრიბა და შეგვეჯერებინა. ამ ჟანრის ძირები მართლაც უძველეს დროშია საძიებელი. მისი წარმოშობისა და შემდგომი განვითარების საფუძველს ქმნიდა ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, მცირე ფორმის იგავები თუ ფოლკლორული თხზულებები...

მიუხედავად იმისა, რომ მინიატურამ ბევრი ქვეყანა მოიარა, განსაკუთრებული პოპულარობა საბოლოოდ მაინც საფრანგეთში მოიპოვა. ამას, პირველ ყოვლისა, ხელი შეუწყო მოდერნისტული სკოლების ჩამოყალიბებამ, მათ შორის, სიმბოლიზმმა და იმპრესიონიზმმა, რომლებმაც სულ სხვა სიმაღლეზე აიყვანეს მცირე ფორმის პროზაული ჟანრები. და, რადგანაც ყველაზე დასრულებული სახე ლიტერატურულმა იმპრესიონიზმმა ავსტრიაში მიიღო და საუკუნეთა გასაყარზე სწორედ ვენაში მოღვაწე მწერალთა გაერთიანების – „ახალგაზრდა ვენის“ მიერ გაფორმდა

ლიტერატურულ მიმდინარეობად, მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ, უფრო ვრცლად გვესაუბრა ამ ჯგუფის წარმომადგენელთა შემოქმედებაზე, რომელსაც ლიტერატურის თეორეტიკოსები „წმინდა იმპრესიონიზმის“ ნიმუშად განიხილავენ და, რაც ჩვენთვის ყველაზე საინტერესოა, თანამედროვე მინიატურის ჟანრის ერთ-ერთ ფუძემდებლად მოიაზრებენ.

ქვეთავი – მინიატურული პროზის ჟანრობრივი თავისებურებები – მოიცავს მსჯელობას მინიატურული პროზისთვის დამახასიათებელ რიგ ნიშან-თვისებებზე.

და მაინც, რა არის მინიატურული პროზა? – ამ კითხვაზე პასუხის გაცემის გარეშე გაგვიჭირდებოდა რაზიკაშივლიების პროზაული ნაწარმოებებიდან მინიატურათა გამოცალკევება და მათ მხატვრულ თავისებურებებზე, იდეურ-მხატვრულ თუ ფილოსოფიურ შინაარსზე მსჯელობა; ჟანრის ტიპოლოგიური თავისებურებების დადგენის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ვაჟასა თუ თედო რაზიკაშივლის მინიატურათა ანალიზი. სწორედ ამიტომ, დასაწყისშივე შევეცადეთ, თავი მოგვეყარა მინიატურის, როგორც ლიტერატურული ჟანრის შესახებ არსებული ცოდნისთვის და ჩვენი დასკვნებიც გაგვეკეთებინა.

დღეს ლიტერატურათმცოდნეობაში ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური საკითხია მცირე პროზის თეორია. თავად ტერმინი – მცირე პროზა – საკმაოდ პირობითი სახელწოდებაა იმ ნაწარმოებებისთვის, რომელთა მოცულობას ავტორი ინტუიციურად ადგენს.

მინიატურის, როგორც ლიტერატურული ნაწარმოების მთავარი მახასიათებელია მცირე ზომა: 5-10 გვერდი, ზღვარი, რომელიც იშვიათად ირღვევა. მაგრამ ყველა მცირე ზომის ნაწარმოები როდი იწოდება მინიატურად.

ამ ჟანრის თავისებურების განსაზღვრისთვის აუცილებელია მისი კავშირის ჩვენება ეპიკურ ჟანრთან და იმის გარკვევა, რა საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები აქვს მას სხვა მცირე ფორმის ეპიკურ ჟანრებთან.

მინიატურას აქვს გარკვეული სიუჟეტური საწყისი, მაგრამ, რომანისა და მოთხრობისგან განსხვავებით, მას არ სჭიდება მოქმედება. და თუკი მინიატურაში მაინც გვხვდება მოქმედება, ის სიმბოლურია, ხშირად – პირობითი, შტრიხებით და დეტალებით გადმოცემული.

მინიატურაში აუცილებლად არის დინამიკა, მაგრამ არა სიუჟეტური, არამედ აზრობრივი და ემოციური.

ანეკდოტის, იგავისა თუ მოკლე მოთხრობისგან განსხვავებით, მინიატურა არ გვიამბობს, არ ჰყვება; არ განსჯის და არ მსჯელობს (განსხვავებით ესესგან); მინიატურა მდგომარეობის, მნიშვნელოვანი მოვლენის, ფაქტის კონსტატაციას ახდენს და მეტად ცხადი, გამოკვეთილი აზრი მიაქვს მკითხველამდე.

და უმთავრესი – მინიატურა არის პროპორცია! ეს იმას ნიშნავს, რომ ის შეიძლება ეხებოდეს გლობალურ თემას, სწორედ ისეთს, კარგ რომანს რომ მოუხდებოდა, მაგრამ სულაც არ ჰგავდეს შეკვეცილ, შემოკლებულ ნაწარმოებს. ის თითქოს იკუმშება და, ამავე დროს, ინარჩუნებს პროპორციას.

ასე რომ, მინიატურა არის მცირე ფორმის ეპიკური ჟანრის პროზაული ნაწარმოები, რომელსაც გააჩნია ინდივიდუალური ფორმა, კომპოზიცია, საკუთარი სტილი და სპეციფიკა.

შემდეგ ქვეთავში – **მინიატურა ფერწერასა და ლიტერატურაში** – შევეცადეთ, გარკვეული პარალელები გაგვევლო ფერწერულ მინიატურასა და პროზაულ მინიატურას შორის.

თითქმის ყველა ენციკლოპედიური ცნობარი და ლექსიკონი მინიატურის განმარტებას ამ სიტყვებით იწყებს: „მინიატურა ფერწერიდან ნასესხები ტერმინია...“ თავად ფერწერაში კი „მინიატურა პატარა ზომის, დახვეწილი და ფაქიზი ხელწერით შესრულებული სახვითი ხელოვნების ნაწარმოებია“.

რა თქმა უნდა, ფერწერული მინიატურა აბსოლუტურად სხვა დარგია, სხვა მიმართულებაა ხელოვნებასა და კულტურაში, მაგრამ, შეუძლებელია, ლიტერატურულ მინიატურასთან, სახელწოდების გარდა, სხვა საერთო ნიშნები არ ჰქონდეთ.

მსგავსება, ჩვენი აზრით, ფერწერასა და ლიტერატურას შორის საკმაოდ დიდია და ამიტომაც გადავწყვიტეთ, ვრცლად გვესაუბრა მინიატურის ჟანრის ჩასახვასა და განვითარებაზე მხატვრობაში, მის მთავარ თემებზე, გამოსახვის ხერხებზე, საშუალებებზე, მიმართულებებსა და ტენდენციებზე... ამ მცირე ექსკურსმა გაგვიადვილა მინიატურული პროზის რიგი თავისებურებების გამოვლენა, რაც, საბოლოოდ, ნაშრომის მიზნის მიღწევაში დაგვეხმარა.

როგორც ფერწერაში, ლიტერატურაშიც მინიატურის მთავარი ნიშანი მისი ზომია. ზომას მოჰყვება სხვა, წმინდა ფორმალური თავისებურებები, რომელთა შორის პირველ ადგილზეა გულმოდგინე დამუშავება, გამოყვანა, აწყობა. ასე რომ, ნამდვილად არსებობს მსგავსება ფერწერულ მინიატურასა და ლიტერატურულ მინიატურას შორის – ორივე „მახვილ თვალსა და ოსტატის მტკიცე ხელს“ მოითხოვს. ლიტერატურულ მინიატურასაც, ფერწერულის მსგავსად, სკრუპულოზური შრომა და ფილიგრანული დამუშავება სჭირდება, შეზღუდული ჩარჩო ათმაგად და ასმაგად ზრდის ერთგან ხაზის, მონასმის, მეორეგან კი – სიტყვისა და ფრაზის წონას.

ფერწერაში თემატური შინაარსით, სისრულითა და კომპოზიციური წყობით მინიატურა არ ჩამოუვარდება დიდ ტილოს, ის თითქმის ასლია, იმეორებს ყველაფერს, მხოლოდ შემცირებული სახით.

ასეა პროზაშიც – უმცირესი ზომის მინიატურაში ხშირად იმდენად დიდი სათქმელია ჩატეული, რომანის შემთხვევაში ასობით გვერდი რომ დასჭირდებოდა.

ჩინელ ოსტატებს თუ დაფუჯერებთ, მინიატურა იქმნება არა მხოლოდ ხელით, არამედ გულით. ამასთან, რა თქმა უნდა, საჭიროა იმ უმთავრესი პრინციპებისა და ტექნიკური ხერხების ცოდნა, რომელსაც მინიატურისტი მხატვრები იყენებენ – ამის გარეშე შეუძლებელია ქალაქში გრძნობისა და აზრის გადატანა. ხაზები, რომლითაც მინიატურა იწერება, არ არის რთული, მთავარია ნახატის სივრცეში მათი სწორად განლაგება. გამოსახულება მნახველის სულს მაშინ შეეხება, თუ მხატვარს შეუძლია

ჩაუღრმავდეს საგანს, რომელსაც ასახავს და ამოიცნოს მისი არსი. ვიდრე ქალაქში პეიზაჟს, ჩიტს ან ყვავილს დახატავს, გულით უნდა იგრძნოს. ეს მთავარი წესია. ფერწერული მინიატურის მხატვრული ზემოქმედების ძალა ილუსტრირების პრინციპზე და ოსტატის ნიჭზეა დამოკიდებული.

მინიატურული პროზაც მაშინ არის ღირებული, თუ მას ხელს ჰკიდებს ნიჭიერი ავტორი, რომელიც კარგად ფლობს მხატვრული გამოსახვის სტილისტურ ხერხებს.

რაზიკაშვილების მინიატურები ძალიან ჰგავს ფერწერულ ნახატებს, რომლებიც ჩვენ თვალწინ იქმნება სიტყვებით, ფრაზებით, შედარებებით, ისევე როგორც ნახატი ხაზებით, მონასმებითა და ფერებით.

თავი II

რაზიკაშვილების მინიატურული პროზა ქართული ლიტერატურის კონტექსტში

ნაშრომის ეს თავი დაეთმო ქართული ლიტერატურის მიმოხილვას იმ მცირე პროზაული ჟანრების კუთხით, რომლებზეც უნდა აღმოცენებულიყო ვაჟას, თედოსა და ბაჩანას მინიატურები. პარალელურად, რაზიკაშვილების მცირე პროზაული ჟანრის ნაწარმოებების მხატვრული და თემატური თავისებურებების განზოგადების საშუალებით შევეცადეთ, მივსულიყავით ქართული მინიატურული პროზის არსის განსაზღვრამდე.

ვაჟა, და მასთან ერთად მისი ძმები – მათი მინიატურული პროზის ნიმუშები გვიბიძგებენ, უფრო სიღრმისეულად შევისწავლოთ ქართულ ლიტერატურაში ამ ჟანრის აღმოცენებისა და განვითარების გზა.

ქვეთავში – **მინიატურის ქართული ფესვები** – საუბარია ქართული ლიტერატურის მდიდარ ისტორიაზე და მინიატურული პროზის ქართულ ფესვებზე.

ვფიქრობთ, საქართველოში მინიატურის წარმოშობას საფუძვლად უდევს ხალხური თქმულებები, ლეგენდები, ამბები, ზღაპრები, იგავები, ზეპირსიტყვიერებაში გაბნეული მცირე მოთხრობები...

აღიარებულია, რომ იგავების ჟანრს, კერძოდ, ბიბლიურ იგავებს ქართულ ლიტერატურაში განსაკუთრებული ადგილი ეკავათ. მათ ვხვდებით როგორც რელიგიურ, ისე საერო ხასიათის სხვადასხვა ძეგლში.

მინიატურაში ჩადებული ქარაგმის, ალეგორიის ამოცნობას მკითხველის ანალიტიკური გონება და ფანტაზია სჭირდება, რადგან მწერალი ამ მცირე პროზაულ ჟანრში არ გვაძლევს მზამზარეულ პასუხს, რჩევას, დარიგებას... ის უფრო საფიქრალ და სააზროვნო თემას წამოჭრის, აფორიაქებს კაცის გულსა და გონებას. სწორედ ეს არის ის მთავარი კომპონენტი, რაც აერთიანებს ბიბლიურ იგავებს, სულხან-საბას არაკებსა და მოგვიანებით მათ ნიადაგზე აღმოცენებულ მინიატურას.

ქვეთავში – ვაჟა-ფშაველა მინიატურული პროზის სათავეებთან და რაზიკაშვილების როლი ჟანრის განვითარებაში – საუბარია ძმები რაზიკაშვილების მიერ პროზაული მინიატურის ჟანრის განვითარებაში შეტანილ წვლილზე და მათ მნიშვნელობაზე.

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში ქართულ ლიტერატურაში, მოთხრობის კვალდაკვალ, პროზის არაერთი მცირე ჟანრი იმკვიდრებს ადგილს, თან საკმაოდ წარმატებულად. იმ დროში მოთხრობის, ნოველისა და მინიატურის დიდოსტატებად მიიჩნეოდნენ შიო არაგვისპირელი, ნიკოლორთქიფანიძე, დავით თურდოსპირელი და სხვანი, მაგრამ, როგორც მწერალი სანდრო ცირეკიძე შენიშნავს, „ყველაზე ადრე ჩვენში მინიატურიზმის გზას დაადგა ვაჟა-ფშაველა“. სანდრო ცირეკიძის მსგავსად, მინიატურული ჟანრის დამკვიდრებას ქართულ ლიტერატურაში ბევრი მკვლევარი ვაჟაფშაველას სახელს უკავშირებს.

თავად ვაჟას ამ ნაწარმოებებისთვის მინიატურა არ დაურქმევია და არც მოთხრობებისგან გამოუყვია საგანგებოდ, რა თქმა უნდა, არც სიტყვათა რაოდენობა დაუთვლია, და არც ნაბეჭდი თუ ხელნაწერი გვერდები.

შესაძლოა, ეს წინასწარ დაუგეგმავად და ძალდაუტანებლად მოხდა, მაგრამ ფაქტია, რომ დღეს ქართულ ლიტერატურაში მინიატურის დამამკვიდრებლად ვაჟა-ფშაველა მიიჩნევა.

არ შეიძლება ვაჟა-ფშაველასთან ერთად ყურადღება არ გავა-მახვილოთ მისი ძმების – თედოსა და ბაჩანას როლზე მინიატურის ჟანრის განვითარებაში. მათი მცირე პროზაული თხზულებების განხილვისას გვაკვირვებს თემათა მრავალფეროვნება: სიყვარული, თავისუფლება, მარტოობა, პატრიოტიზმი, სიკვდილი, მტრობა, მეგობრობა, მოვალეობა, სამყარო, ბუნება, ადამიანი... ისინი მკითხველზე ზემოქმედების მოსახდენად ირჩევენ მინი-ატურის ჟანრს და საოცარი სიცხადით გადმოგვცემენ ამ მოკლედ ნათქვამ ამბავში ბუნების ქმნილებათა მხატვრულ სახეებს.

მომდევნო ქვეთავში – **მინიატურა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართულ ლიტერატურაში** – მოკლედ მიმოვიხილავთ XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში მოღვაწე ქართველი მწერლების მინიატურათა ნიმუშებს, რომლებიც თემატიკისა და გამოხატვის საშუალებათა მრავალფეროვნებით ქართული მინიატურის განვითარების საინტერესო სურათს ქმნიან. ჩვენთვის საინტერესოა, რა ადგილი ეჭირა ძმები რაზიკაშვილების დროს და მომდევნო ათწლეულებში მინიატურას ქართულ ლიტერატურაში, როგორი იყო თემატიკა, გამოხატვის ფორმები?!

ქართულ ლიტერატურაში XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე მიმდინარე ცვლილებები ჟანრთა სისტემის გარდაქმნაშიც აისახა: ეს პერიოდი გამორჩეულია გამოხატვის ახლებური მხატვრული ხერხებისა და ფორმების ძიებით.

ერთ-ერთი ასეთი ახალი ჟანრული წარმონაქმნი იყო მინი-ატურა. მან ძალიან მოკლე დროში მოიპოვა პოპულარობა, რაც იმით აიხსნება, რომ ჟანრი ექსპერიმენტირებისა და ინდი-

ვიდუალიზმის გამოვლენის უსაზღვრო საშუალებებს სთავაზობს ავტორს. ამავე დროს, ერთი შეხედვით მსუბუქი, მცირე ფორმა მეტად სერიოზულ მოთხოვნებს უყენებს მწერალს და დიდ ოსტატობას მოითხოვს მისგან.

ძმები რაზიკაშვილების კვალდაკვალ მინიატურის ჟანრს ბევრი ქართველი მწერალი მიმართავს. მათგან ქართულ ლიტერატურაში ზოგი ლირიკული ლექსის, ზოგი კი ვრცელი პროზაული თხზულებების დიდოსტატად არის მიჩნეული. მიუხედავად ამისა, მინიატურის ჟანრში თითქმის ყველამ მოსინჯა კალამი. გასული საუკუნის დასაწყისში მინიატურებს ქმნიდნენ ეკატერინე გაბაშვილი, ვასილ ბარნოვი, იროდიონ ევდომვილი, სანდრო ცირეკიძე, ჯაჯუ ჯორჯიკია, მიხეილ ბოჭორიშვილი, დემნა შენგელაია, დია ჩიანელი, ლეო ქიაჩელი, ტიციან ტაბიძე, სერგო კლდიაშვილი... ეს პერიოდი ქართულ მწერლობაში მცირე ფორმის პროზაული ჟანრების აღზევების ხანაა.

ამ მოვლენას ქართველ კრიტიკოსთა არაერთგვაროვანი რეაქცია მოჰყვა:

გასული საუკუნის დასაწყისში ქართულ პრესაში ხშირად იბეჭდებოდა კრიტიკული წერილები, სადაც ლიტერატორები, მწერლები, მკითხველებიც კი შეშფოთებას გამოთქვამდნენ მცირე ზომის ეპიკური ნაწარმოებების, კერძოდ კი – მინიატურის აღზევების გამო.

თუმცა, დრომ დაგვანახა, რომ მინიატურა დროებითი მოვლენა არ ყოფილა ქართულ ლიტერატურაში და საკადრისი ადგილი დაიმკვიდრა ჩვენი ერის კულტურულ ცხოვრებაში. ამას უკვე ჩვენი დროის პროზაიკოსების – რევაზ ინანიშვილის, გოდერძი ჩოხელის, ნუგზარ შატაიძის, თამაზ ბიბილურისა და სხვათა მინიატურული შედეგები ადასტურებს. მინიატურის, როგორც კულტურული მოვლენის მიმართ ინტერესი განსაკუთრებით მაღალია თანამედროვე მედიასივრცეში: თითქმის ყველა ლიტერატურულ ვებგვერდზე შეხვდებით განყოფილებას „მინიატურა“; ამ ჟანრის პოპულარობაზე მიუთითებს გოდერძი ჩოხელის სახელობის ლიტერატურული კონკურსი მინიატურის

ქანრში, რომელიც 2014 წლიდან ყოველწლიურად იმართება და საკმაოდ ბევრი მონაწილე, მკითხველი და შემფასებელი ჰყავს.

თავი III

ძმები რაზიკაშვილების მინიატურული პროზის მხატვრული თავისებურებები

ეს თავი მთლიანად ვაჟას, ბაჩანასა და თედოს მინიატურული პროზის ნიმუშების ანალიზს ეთმობა. ამ ანალიზს მივყავართ დასკვნამდე, რომ თვით მინიატურებს შორისაც არსებობს ქვეტიპები, რომლებიც სტრუქტურულ-ჟანრობრივი და თემატური თავისებურებებით ხასიათდება.

ქვეთავში – **ძმები რაზიკაშვილები და მათი მინიატურები** – შევეცადეთ, ნათლად გვეჩვენებინა ის განსხვავება, რაც ამ მწერლების მოთხრობებსა და პროზაულ მინიატურებს შორის არსებობს.

ანალიზი კიდევ უფრო ნათლად გამოკვეთს ზღვარს ამ ორ ჟანრს შორის და სრულ უფლებას გვაძლევს, თამამად გავაგრძელოთ მსჯელობა რაზიკაშვილების მინიატურათა პოეტიკაზე.

რაზიკაშვილების მინიატურები არაერთ ზოგადსაკაცობრიო პრობლემას იტევს; ერთგვერდიან თხზულებებში ვაჟა, თედო და ბაჩანა ახერხებენ, გმირის ცხოვრება აღწერონ, ან დაგვაფიქრონ სიცოცხლის საზრისზე, სიკვდილზე, არსებობის ამაოებაზე, თავისუფლებაზე, იმედზე, რწმენაზე... ეს მცირე ზომის ნაწარმოებები ადამიანის გრძნობათა ყველაზე დაფარულ კუნჭულებში აღწევენ, ხან აცინებენ და ხან კი მწარედ ატირებენ მკითხველს, სულს უფორიაქებენ, ფიქრებს აღუძრავენ და თან უბიძგებენ, თავად განსაჯოს და გადაწყვიტოს, რა არის ადამიანის მთავარი მისია ამქვეყნად.

ქვეთავში – რაზიკაშვილების პეიზაჟური მინიატურების ტიპური თავისებურებები – განვიხილავთ ბუნების თემაზე შექმნილ მინიატურებს და მათ ფილოსოფიურ ქვეტექსტებს, მხატვრული სახეებისა და სიმბოლოების მნიშვნელობას, იდეურ ჩანაფიქრს, ავტორის როლსა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს.

ძმები რაზიკაშვილების მინიატურებში ერთ-ერთი უმთავრესი ელემენტია პეიზაჟი. ის სიუჟეტის განუყოფელი ნაწილია, ხშირად – მის საფუძველიც, რადგან ნაწარმოების მთავარ სათქმელს გადმოგვცემს. ამ მცირე პროზაულ თხზულებებში ბუნების აღწერას ფილოსოფიური ქვეტექსტი აქვს, ის უბიძგებს მკითხველს ფილოსოფიური რეფლექსიისკენ.

თავიანთი მცირე პეიზაჟური მინიატურებით რაზიკაშვილებმა გვიჩვენეს, რომ ბუნება ამდიდრებს ადამიანს, ასწავლის ცხოვრების ჰარმონიის დანახვასა და აღქმას, ადამიანი იწყებს ბუნების სახეთა შედარებასა და დაკავშირებას რეალურ სამყაროსთან; ბუნებასთან ურთიერთობით მკითხველი თითქოს ხელახლა აღმოაჩენს თავის თავს, ხშირად სრულიად მოულოდნელი მხრიდან, უღრმავდება საკუთარ შინაგან სამყაროს. ეს ურთიერთობა მძლავრ სტიმულს აძლევს მას ადამიანური განცდებისთვის, აღუძრავს ფიქრს წარსულზე, ახლანდელზე და მომავალზე, იწყებს ღრმა და ფხიზელ შეფასებას, თუ რა ადგილი უჭირავს მას სამყაროში, საზოგადოებაში.

რაზიკაშვილების პეიზაჟურ მინიატურებში რამდენიმე კანონზომიერება ვლინდება: ამ ჟანრის რიგ ნაწარმოებებში ავტორი „სიუჟეტურად“ არსებობს ტექსტში (ავტორი, როგორც ლირიკული გმირი); სხვაგან ის გამოდის მთხრობელის როლში, ზოგან კი დამალულია, სრულიად ქრება – ასეთია მინიატურები, სადაც დამოუკიდებელი ბუნების სახე ჩნდება.

სპეციფიკურია ბუნების ასახვა ვაჟას მინიატურებში, სადაც პერსონაჟი თავად ბუნებაა, ოღონდ გასულიერებული; აქ კიდევ ერთხელ თვალნათლივ იხატება ვაჟასეული პრინციპი – ბუნება ზედმიწევნით ასახავს ადამიანთა საზოგადოებას და ადამიანის შინაგან სამყაროსაც, „ბუნება ჩვენშია“. ბუნებაში ძლიერი ჩაგრავს

სუსტს, დაუცველს; ხშირად ფეხქვეშ ითელება მშვენიერება, სიკეთე და სხვა მორალური ღირებულებანი; მსგავსი ბრძოლაა გაჩაღებული კაცთა შორისაც, თუმცა ამაზე ვაჟა სიმბოლოთა ერთ გვესაუბრება. იის, მთის წყაროს, ფესვებისა თუ სალი კლდეების ფიქრსა და ნააზრევში მწერალი ადამიანურ იდეალებსა და მისწრაფებებს ასახავს.

ბუნებაში არსებული კანონზომიერების საკითხს, რომელსაც ვაჟა პუბლიცისტიკაში ღრმა ფილოსოფიურ-რელიგიური მსჯელობით აყალიბებს, მინიატურებში პერსონაჟთა მეშვეობით გამოხატავს.

რაზიკაშვილების მინიატურებს გამოარჩევს ფილოსოფიური და ლირიკული პროზის ხერხების ოსტატურად გამოყენება, დასამახსოვრებელი ხატოვანი სახეები და ის „რომანტიკული განწყობა“, რომელიც თხრობის სუბიექტივიზმში ვლინდება და მაქსიმალურად აახლოებს ავტორს გმირთან.

ქვეთავში – **მიხრობელი ვაჟა-ფშაველას მინიატურებში** – განვიხილავთ ვაჟას მინიატურათა იმ წყებას, რომელთაც დანარჩენებისგან თხრობის განსაკუთრებული სტილი – მონოლოგი გამოარჩევს. ასეთებია: „ია“, „ფესვები“, „მთის წყარო“... ამ ნაწარმოებებში ავტორი სრულიად დამალულია. აქ თვით გმირები მოქმედებენ, განიცდიან და ფიქრობენ ისე, რომ მათ მაგივრობას მწერალი არ იჩემებს.

და კიდევ, ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც ვაჟას მინიატურებს ასე უშუალოს ხდის და საოცარი ზემოქმედების ძალას ანიჭებს: მიუხედავად მნიშვნელოვანი ზნეობრივი პრობლემებისა, რომლებსაც ვაჟა თავის მინიატურებში აშუქებს, პირადად თვითონ არა თუ არ ერევა თხრობაში, უმნიშვნელო მორალისტურ შენიშვნებსაც კი თავს არიდებს. მასთან ვერ შეხვდებით დარიგებისა თუ ჭკუის სასწავლებელ ფრაზას, გამოთქმას. ამ ნაწარმოებებში მორალი თვით ამბიდან გამომდინარეობს, თვით ნაამბობი ქადაგებს მაღალ ზნეობრივ იდეალებს. ვაჟა გვასწავლის, გვზრდის და სულიერად გვამდიდრებს ყოველგვარი დიდაქტიკური ტონის გარეშე.

თხრობაში ამგვარი ჩაურევლობის წყალობით ვაჟა აღწევს ნაამბობისგან მიღებული შთაბეჭდილების არაჩვეულებრივ დამაჯერებლობას, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს მკითხველზე ზემოქმედების ძალას.

დასკვნა

ძმები რაზიკაშვილების მინიატურული პროზა ჟანრული და მხატვრულ-გამომსახველობითი თვალსაზრისით სრულიად ახალი მოვლენაა XIX–XX საუკუნეების ქართულ ლიტერატურაში. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ სამივე ავტორი ქართულ ლიტერატურულ ტრადიციებს აგრძელებდა და მინიატურის ფენომენი მათ შემოქმედებაში საფუძველს მოკლებული არ ყოფილა. გრძელი სიტყვის მოკლედ თქმის ტენდენცია ქართული მწერლობისთვის ძველი დროიდანვე ფასეული იყო. მცირე პროზაული ჟანრის ფესვების ძიებას საკმაოდ შორს, ქართულ ზეპირსიტყვიერებასთან, ბიბლიურ იგავებთან, ჰაგიოგრაფიულ მწერლობასთან და სულხან-საბა ორბელიანთან მივყავართ. მცირე პროზაულ ჟანრებს მიმართავდნენ სამოციანელებიც, მათ შორის, ილია, აკაკი და ალექსანდრე ყაზბეგი, მაგრამ მინიატურა, ყველა ჟანრული ნიშანთვისებით აღჭურვილი, პირველად ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებებს შორის გამოჩნდა.

ჩვენს საკვალიფიკაციო ნაშრომში მინიატურის ჟანრი განხილულია როგორც სინქრონულ, ისე დიაქრონულ კრილში; წარმოდგენილია ჟანრის წარმოშობის ისტორიული და თეორიული ასპექტები; შეფასებულია პროზაული მინიატურის მსგავსება ფერწერულ მინიატურასთან; მინიატურის ჟანრობრივი ნიშნებისა და საზღვრების დადგენის მიზნით, შესწავლილია მისი მიმართება სხვა მცირე პროზაულ ჟანრებთან, კერძოდ, მოთხრობასთან, ნოველასთან, იგავთან, ნარკვევთან, ეტიუდთან და ა.შ.; გაანალიზებულია მინიატურის ქართულ ლიტერატურაში დამკვიდრების რთული და საინტერესო გზა...

ამგვარმა კომპლექსურმა მიდგომამ საშუალება მოგვცა, ნათლად გამოგვეკვეთა ძმები რაზიკაშვილების პროზაულ თხზულებებს შორის მინიატურის ადგილი, გაგვემიჯნა ისინი სხვა მცირე პროზაული ჟანრის ნაწარმოებებისგან და მხოლოდ ამის შემდეგ გვემსჯელა მათ ლიტერატურულ ღირებულებაზე.

პირველი შთაბეჭდილება, რაც რაზიკაშვილების მინიატურების კითხვისას გვიჩნდება, არის შეკუმშული ფრაზა, რომელიც ერთგვარ დინამიკურ ხასიათს ქმნის. განუმეორებელია მხატვრული სახეები, რომლებიც მხატვრულ ხერხთა ერთობლიობით იქმნება; ხატოვანი შედარებები და ეპითეტები ძირითად საგანს განსაკუთრებულ სიმკვეთრეს სძენს, მეტაფორა კი ხშირად თავად იქცევა მხატვრულ სახედ.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ლიტერატურული ნაწარმოების აღქმაზე დიდ გავლენას ახდენს მკითხველის ცოდნა წასაკითხი ნაწარმოების ჟანრის შესახებ. ეს ცოდნა განმსაზღვრელი ფაქტორია ტექსტის ანალიზისთვისაც: ლიტერატურული გვარისა და ჟანრის კატეგორიების გამოყენებით შეიძლება აღვწეროთ, რატომ აღიქვამენ მკითხველები ამა თუ იმ ტიპის ტექსტებს მსგავსად, და ავხსნათ, რატომ და როგორ იყენებენ ავტორები თავიანთი ჩანაფიქრის განსახორციელებლად განსაზღვრულ ლიტერატურულ მოდელებს. ამრიგად, ლიტერატურული გვარებისა და ჟანრების შესახებ ცოდნა გვეხმარება, აღვწეროთ და ავხსნათ ჩვენი დამოკიდებულება ტექსტების მიმართ.

ჩვენ კი დღემდე ვაჟა-ფშაველას, თედო რაზიკაშვილის, ბაჩანას, იროდიონ ევდოშვილის, ეკატერინე გაბაშვილის და სხვა ქართველ ავტორთა მინიატურებს ჯიუტად ვუწოდებთ მოთხრობას, რაც დიდ შეცდომად მიგვაჩნია.

ამ ხარვეზის ამოსავსებად საჭიროა მეტი მუშაობა, რათა ბოლომდე წარმოჩნდეს ქართველ მწერალთა მიერ ამ ჟანრის განვითარებაში შეტანილი წვლილი, გამოიკვეთოს მინიატურის ადგილი და როლი ეროვნულ მხატვრულ აზროვნებაში.

ჩვენი წინამდებარე ნაშრომიც ერთ-ერთი ცდაა ამ გზაზე.

**სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები
ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:**

1. ვაჟა-ფშაველა ქართული მინიატურული პროზის სათავეებთან, სამეცნიერო-რეფერირებადი ჟურნალი „ენა და კულტურა“, ქუთაისი, 2015, N13, გვ. 150-153;
2. მთხრობელი ვაჟა-ფშაველას მინიატურებში („ია“, „მთის წყარო“, „ფესვები“), III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „კულტურათმორისი დიალოგები“, შრომები, თელავი, 2015, გვ. 430-435;
3. ვაჟა-ფშაველას პეიზაჟური მინიატურები, სამეცნიერო-რეფერირებადი ჟურნალი „ენა და კულტურა“, ქუთაისი, 2016, N16, გვ. 148-152;
4. წვეთში ასახული ზღვა, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომები, თელავი, 2016, N1, გვ. 100-103.

Телавский государственный университет
им. Якова Гогешашвили

На правах рукописи

Тамар Ниникашвили

Миниатюрная проза братьев Разикашвили

А в т о р е ф е р а т

диссертации, представленной на соискание
академической степени доктора филологии (1005)

Специальность: Грузинская литература

Телави
2017

Работа выполнена в департаменте грузинской филологии, на факультете гуманитарных наук Телавского государственного университета имени Якова Гогешашвили

Научные руководители:

Луиза Хвичия, доктор филологических наук,
почетный профессор

Нино Кочлошвили, доктор филологических наук,
профессор

Оппоненты:

Шарлота Кванталиани, доктор филологических наук,
почетный профессор

Нино Гиоргадзе, доктор филологических наук,
ассоциированный профессор

Защита диссертации состоится „ ____ “ ____ 2017 года в __ часов на заседании диссертационного совета гуманитарного факультета Телавского государственного университета имени Якова Гогешашвили: Корпус ____ аудитория ____

Адрес: Грузия, Телави, 2200
Улица Каргули университета №1
Тел.: +995 350 27 24 0

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Телавского государственного университета им. Якова Гогешашвили и на вебсайте: <http://tesau.edu.ge>

Учёный секретарь диссертационного совета,
доктор филологических наук,
профессор: **Нино Кочлошвили**

Общая характеристика диссертационного труда

Изучению творчества, жизни и деятельности братьев Разикашвили – Важа, Тедо и Бачаны (Нико) грузинские ученые посвятили многочисленные труды: писали о гуманизме и христианских мотивах в творчестве Важа-Пшавела, о его мистически-сказочном мире, об отдельных поэмах, рассказах, публицистических письмах; писали о лексике сочинений и детской прозе Тедо Разикашвили; писали о жизни и творчестве Бачаны... Литературоведы и критики изучили творчество братьев Разикашвили с разных сторон, однако, это неисчерпаемое море, в котором и исследователи будущих поколений обязательно смогут найти вопросы, оставшиеся открытыми, или же по новому оценят мнения предшественников.

Одной из таких открытых тем является место миниатюры в прозаических сочинениях братьев. Мы постарались именно с этой точки зрения изучить их творчество, сравнить и определить отдельное место для миниатюр, выделить их жанровые особенности.

Актуальность исследуемой темы: Предметом наших исследований является творчество братьев Разикашвили, как основоположников жанра грузинской миниатюрной прозы. Из малых жанров прозы братьев Разикашвили читателю известны только рассказы. Рассказами рассматривают «Горный родник» и «Мышеловку» Важа-Пшавела, «Повесть о бесстрашном петухе» и «Родник» Тедо Разикашвили... Так учили нас в

школе, в ВУЗе, так учат и ныне. Сегодня, как и раньше, рассказами называют произведения братьев Разикашвили малого объема, будь то миниатюра, этюд, зарисовка или басня. С такой классификацией составляются и сборники.

Этому недоразумению есть свои причины:

Из малых прозаических жанров в в грузинском литературоведении на сегодняшний день сравнительно поверхностно изучена миниатюра. Для теоретиков жанра оказалось сложным определить особенности этого жанра. Самому термину – миниатюра – в толковых словарях литературных терминов не нашлось однородного определения. К настоящему времени изучению миниатюр отдельных грузинских авторов посвящены несколько трудов, опубликованы статьи о происхождении и закономерности развития миниатюры в грузинской литературе, несмотря на это мы почти не имеем обобщенных трудов о теории и истории миниатюры. По этому, миниатюру в литературоведении разъясняют, как разнообразие рассказа.

Нам кажется обязательным, классифицировать по новому малые прозаические произведения и в этом процессе четко разграничить миниатюру и рассказ.

Основной целью данного труда является анализ миниатюр братьев Разикашвили, выявление основных художественных особенностей и на основе этих произведений определение сути и проблематики жанра. Хотя в процессе исследования возникли такие интересные и актуальные вопросы, которые мы не смогли обойти стороной. Среди них:

- Выяснение истории происхождения и особенностей жанра миниатюры;
- показ связей с другими эпическими жанрами;
- Сопоставление живописных и прозаических миниатюр и фиксирование общих черт;
- Рассмотрение миниатюрной прозы в контексте грузинской литературы и поиск ее корней;
- Обзор выходящих в конце XIX и первой половине XX века грузинских литературных журналов и газет и определение места и роли миниатюры в литературных процессах того периода;
- Разграничение миниатюр Важа-Пшавела, Бачаны и Тедо Разикашвили от других прозаических сочинений;
- Поиск и определение типических особенностей миниатюр братьев Разикашвили.

Объект исследования труда и методы: В процессе работы над трудом мы использовали современные методы и модели исследования: в результате обработки научных книг и статей были изучены существующие вокруг исследуемой проблемы, знания теории, наследия и опыты ученых, их анализ и сопоставление с собственными взглядами.

Теоретической основой исследования являются: статьи и научные труды грузинских и зарубежных ученых, посвященные жанру миниатюры и творчеству братьев Разикашвили; а также, исследования теоретического характера о развитии литературных жанров. Вышеуказанный материал способствовал выявлению основных художественных особенностей и

определению сути и проблематики жанра на основе этих произведений.

Посредством метода анализа мы рассмотрели прозаическую миниатюру в контексте грузинской литературы; анализ миниатюр братьев Разикашвили выявил художественные и стилистические особенности их произведений;

Для восстановления цепи прошлого, настоящего и будущего грузинской миниатюры мы использовали способ сравнений; сравнение живописного и литературного миниатюр нас привело к заключению, что как одной так и другой требуется филигранная обработка.

Мы не смогли обойти стороной способ сопоставления. Для отделения миниатюры, как самостоятельного жанра и для определения особенностей этого жанра стало обязательным показать его связь с эпическим жанром и определить, какие общие и различительные черты имеет он с другими жанрами малых форм.

Научную новизну труда представляет разграничение от прозаических сочинений братьев Разикашвили миниатюры, как самостоятельного жанра;

Несмотря на то, что до селе многие исследователи изучили и проанализировали прозаические произведения малого жанра, никто не попытался рассмотреть их с точки зрения конкретного жанра и как уже отметили, все они до сегодняшнего дня именуется рассказами. Однако, не случайно, что и Важа-Пшавела и его братья, в конкретном случае, для передачи конкретной идеи и достижения цели выбирают именно миниатюру.

Что касается **практического значения**, этот труд может оказать содействие тем, кто интересуется исследованием творчества братьев Разикашвили, генезисом жанра миниатюры в грузинской литературе, а также теорией литературы.

Объем труда и его структура: Диссертационный труд состоит из введения, трех глав и заключения. Состоит из 130 печатных страниц и прилагается список использованной литературы.

Основное содержание диссертационного труда

В введении представлена основная цель квалификационного труда, обзор изучения данного вопроса и существующих научных трудов; а также в нем идет речь об актуальности и практическом значении исследования.

Глава 1

Из истории миниатюрной прозы

Мы уже отмечали, что в теории литературы пока еще недостаточно изучен жанр миниатюры. По этой причине нам пришлось провести в первой главе труда обширный экскурс и вспомнить, как и где была зарождена миниатюрная проза и выяснение того, какую связь она имеет с другими отраслями искусства, особенно с живописью.

В первой подглаве – **Рождение жанра** – мы постарались собрать и сопоставить мнения, высказанные о возникновении миниатюрной прозы. Корни этого жанра действительно надо искать в древние времена. Основу для его возникновения и дальнейшего развития создавали образцы народного фольклора, басни и сочинения малой формы...

Несмотря на то, что миниатюра распространилась во многих странах, в конечном итоге большую популярность она приобрела во Франции. Этому, в первую очередь, способствовала возникновение модернистских школ, в особенности символизма и импрессионизма, которые возвели на совершенно иной уровень прозаические жанры малых форм. И поскольку законченное лицо импрессионизм принял в Австрии и на грани веков именно объединением писателей, которые творили в Вене, называемым «Молодая Вена», этот жанр был оформлен литературным направлением, мы сочли целесообразным, более распространено поговорить о творчестве представителей этой группы, которую теоретики литературы рассматривают образцом «Чистого Импрессионизма» и, что для нас является самым интересным, считают одним из основоположников жанра миниатюры.

Подглава – **Особенности жанра миниатюрной прозы** – охватывает суждения о некоторых характерных особенностях миниатюрной прозы.

И все-же, что такое миниатюрная проза? – Без ответа на этот вопрос мы затруднились бы разграничить прозаические сочинения братьев Разикашвили и миниатюры и обсуждать их художественные особенности, идейно-художественное или

философское содержание; без установления типологических особенностей жанра был бы невозможным анализ миниатюр Важа-Пшавела или Тедо Разикашвили. Именно поэтому, мы постарались уже изначально объединить существующие знания о миниатюре, как о литературном жанре и сделать свои заключения.

Сегодня в литературоведении одним из актуальных вопросов является теория малой прозы. Сам термин – малая проза – весьма условное название для тех произведений, объем которых автор устанавливает интуитивно.

Главной характерной чертой миниатюры, как литературного жанра, является малый объем: 5-10 страниц, грань, которая нарушается очень редко. Но не все произведения малых форм называются миниатюрой.

Во время определения особенностей этого жанра необходимо показать его связь с эпическим жанром и определить, какие общие или отличительные признаки имеет он с другими эпическими жанрами малой формы.

Миниатюра имеет определенное сюжетное начало, но, в отличие от романа и рассказа, ей не требуется действие. И если в миниатюре все равно встречается действие, оно символично, часто – условно, переданное посредством штрихов и деталей.

В миниатюре обязательно присутствует динамика, но это не сюжетная динамика, эта мыслимая и эмоциональная динамика.

В отличие от басни или короткого рассказа, миниатюра не рассказывает, она не повествует; не судит и не рассуждает (в

отличие от эссе); миниатюра констатирует положение, значительное явление, факты и доносит до читателя очевидную, яркую мысль.

И самое главное – миниатюра – это пропорция! Это означает то, что она может касаться глобальной темы, именно такой, которая была бы подстава роману, но совершенно не может быть похожей на уменьшенное, укороченное произведение. Оно будто сжимается, и в то же время сохраняет пропорции.

Так что, миниатюра является прозаическим произведением эпического жанра малой формы, которая имеет индивидуальную форму, композицию, собственный стиль и специфику.

В последующей подглаве – **Миниатюра в живописи и литературе** – мы постарались провести параллели между живописными и прозаическими миниатюрами.

Почти все энциклопедические справочники и словари толкование прозаической миниатюры начинают со слов: «Миниатюра это термин, позаимствованный от живописи...» А в самой живописи «миниатюра является произведением художественного искусства малой формы, выполненная утонченным и изысканным почерком».

Конечно, живописная миниатюра совершенно другая отрасль, другое направление в искусстве и культуре, но, невозможно, чтобы с литературной миниатюрой их объединяла только название и не было бы общих признаков.

Сходство, по нашему мнению, между живописью и литературой достаточно большое и поэтому мы решили,

подробно поговорить о зарождении и развитии жанра миниатюры в живописи, о ее главных темах, способах выражения, средствах, направлениях и тенденциях... Этот малый экскурс облегчил нам выявить ряд особенностей, что, в конце концов, помогло нам в достижении цели труда.

Как и в живописи, в литературе главным признаком миниатюры является ее объем. За объемом следуют чисто формальные свойства, среди которых на первом месте стоит доскональная обработка, выведение, набор. Так что, действительно существует сходство между живописной и литературной миниатюрами – оба требуют «острого глаза и твердой руки мастера». Литературная миниатюра, как и живописная, требует скрупулезного труда и филигранной обработки, ограниченная рамка требует хорошо взвесить в одной из них линию, мазок, а в другой – слово и фразу.

Тематическим содержанием, полнотой и композиционным строением живописная миниатюра является копией, она повторяет все, только в уменьшенном размере.

Так происходит и в прозе – в самой маленькой миниатюре помещено много того, чему бы с случае романа потребовалось много сот страниц.

Если прислушаться к китайским мастерам, миниатюра создается не только рукой, но и сердцем. Вместе с тем, конечно, нужно знать те основные принципы и технические способы, которые использовали художники-миниатюристы – без этого невозможно передать на бумаге чувства и мысли. Линии, которыми пишется миниатюра, не сложные, главное правильно распределить их в пространстве рисунка.

Изображение только тогда коснется души человека, если художник способен дойти до сути предмета, который изображает. Перед тем, как нарисует на бумаге пейзаж, птицу или цветок, он должен их почувствовать сердцем. Это главное правило. Сила художественного воздействия живописной миниатюры зависит от принципа иллюстрирования и таланта мастера.

И прозаическая миниатюра только тогда является ценной, если за нее берется талантливый автор, который хорошо владеет стилистическими средствами художественного выражения.

Миниатюры братьев Разикашвили очень похожи на живописные рисунки, которые создаются перед нами словами, фразами, сравнениями, также, как создается рисунок посредством линий, мазков и цветов.

Глава II

Миниатюрная проза братьев Разикашвили в контексте грузинской литературы

Эта глава труда посвящена обзору грузинской литературы с точки зрения тех малых прозаических жанров, на основе которых могли зародиться миниатюры братьев Важа, Тедо и Бачана Разикашвили. Параллельно, посредством обобщения художественных и тематических особенностей малых прозаических произведений постарались, подойти к определению сути грузинской прозаической миниатюры.

Важа-Пшавела и вместе с ним его братья – их прозаические миниатюры, подталкивают нас более углубленно изучить путь возникновения и развития этого жанра в грузинской литературе.

В подглаве – **Грузинские корни миниатюры** – говорится о богатой истории и грузинских корнях миниатюрной прозы.

Думаем, в основу происхождения миниатюры в Грузии лежат народные сказания, легенды, сказки, басни, малые устные фольклорные рассказы...

Общепризнанно, что в Грузии особое место занимал жанр басни, в особенности, библейские басни. Начиная с этого, мы встречаем их как в религиозных, так и памятниках мирской литературы.

Для выявления иносказания, аллегии, вложенной в миниатюру, требуется аналитический разум и фантазия, потому, что писатель в этом малом прозаическом жанре не дает готовых ответов, советов, внушений... Он больше поднимает тему для раздумий и размышлений, будоражит сердце и разум человека.

Именно это является тем главным компонентом, который объединяет библейские басни, басни Сулхана-Саба Орбелиани и позднее, миниатюру, зародившуюся на этой почве.

В подглаве – **Важа-Пшавела у истоков миниатюрной прозы и роль братьев Разикашвили в развитие жанра** – говорится о вкладе, внесенном братьями Разикашвили в развитие прозаической миниатюры и о их значении.

В конце XIX и начале XX веков в грузинской прозе, следом за рассказом, удачно укоренился не один малый жанр

прозы. В те времена мастерами миниатюры считались Шио Арагвиспирели, Нико Лорткипанидзе, Николо Мицишвили, Лео Киачели, Давид Турдоспирели и др.

Но, как замечает писатель Сандро Цирекидзе, «У нас на путь миниатюризма раньше всех встал Важа-Пшавела».

Вслед за Цирекидзе, укоронение в грузинской литературе жанра миниатюры многие исследователи связывают с именем Важа-Пшавела.

Сам Важа-Пшавела не называл эти произведения миниатюрами и не разделял их от рассказов, конечно, он не считал не количество слов и не количество печатных или рукописных страниц.

Возможно, это произошло незапланированно и ненасильственно, но факт, что сегодня основателем миниатюры в грузинской литературе считается Важа-Пшавела.

Вместе с Важа-Пшавела нельзя не обратить внимание на роль его братьев – Тедо и Бачаны, – внесенных в развитие жанра миниатюры. Когда мы рассматриваем их малые прозаические сочинения, нас удивляет разнообразие тем: любовь, свобода, одиночество, патриотизм, смерть, вражда, дружба, долг, мир, природа, человек... Для воздействия на читателя они выбирают жанр миниатюры и с необычной ясностью передают в этой коротко переданной повести художественные образы природных созданий.

В следующей подглаве – **Миниатюра в грузинской литературе конца XIX и начала XX веков** – коротко рассмотрены образцы миниатюр грузинских писателей этого периода, которые посредством разнообразий тематики и

средств выражения создают интересную картину развития грузинской миниатюры. Нам интересно, какое место занимала грузинская миниатюра во времена братьев Разикашвили и в последующие десятилетия, каковыми были тематика, мотивы, формы выражения?!

Изменения, коснувшиеся литературы на рубеже XIX–XX вв., нашли отражение в преобразовании системы жанров: данное время отмечено появлением большого количества художественных формообразований.

Прозаическая миниатюра одна из таких жанровых образований, получивших широкое распространение. Это объясняется в первую очередь тем, что миниатюра предоставляет на редкость большие возможности для экспериментов, для проявления авторской индивидуальности. Но в то же время при кажущейся легкости миниатюра предъявляет серьезные требования к мастерству писателя.

Вслед за братьев Разикашвили к жанру миниатюр обращаются и другие авторы. Примечательно, что некоторые из них вошли в литературу, как признанные мастера крупной жанровой формы или лирики. Несмотря на это, в жанре миниатюры каждый попытал себя.

В начале прошлого века вместе миниатюры писали: Екатерине Габашвили, Василий Барнов, Иродион Эвдошвили, Сандро Цирекидзе, Джаджу Джорджикия, Николо Мицишвили, Михеил Бочоришвили, Демна Шенгелая, Диа Чианели, Лео Киачели, Тициан Табидзе, Серго Клдиашвили и др. Этот отрезок времени в грузинской литературе является периодом необыкновенного подъема малых прозаических форм.

За этим событием последовала неоднородная реакция. Сам факт такого рода жанрового предпочтения, приводило в недоумение как читателей, так и литературоведов.

В начале прошлого века в грузинской прессе часто печатались критические письма, в которых литераторы, писатели, даже читатели высказывали возмущение по поводу такого подъема эпических произведений малых форм, в частности – миниатюры.

Однако, время показало, что миниатюра не явилась временным событием в грузинской литературе, она утвердила свое место в культурной жизни нашей нации, уже сказала достойное слово и скажет в будущем.

Глава III

Художественные особенности прозаических миниатюр братьев Разикашвили

В этой главе предоставлен анализ образцов миниатюрной прозы Важа-Пшавела, Бачаны и Тедо Разикашвили. Этот анализ приводит нас к заключению, что даже среди миниатюр существуют подтипы, которые характеризуются структурно-жанровыми и тематическими особенностями.

Подглава – **Братья Разикашвили и их миниатюры** – Мы постарались ясно показать ту разницу, которая существует между рассказами и прозаическими миниатюрами этих писателей.

Посредством анализа более ясно проявляется грань между этими двумя жанрами и дает нам полное право, смело продолжить суждения о поэтике миниатюр братьев Разикашвили.

Их миниатюры вмещают в себе много общечеловеческих проблем – любовь, гуманизм и патриотизм. Их миниатюры, эти произведения малой формы доходят до самых укромных уголков человеческих чувств, заставляют читателя смеяться и плакать, иногда будоражат душу, пробуждают мысли и подталкивают самим решить, что является главной миссией человека в этом мире.

В подглаве – **Типичные особенности пейзажных миниатюр братьев Разикашвили** – рассмотрены миниатюры, созданные на тему природы и их философские подтексты, значение художественных образов и символов, идейные замыслы, роль автора и другие важные вопросы.

Основополагающим элементом миниатюр братьев Разикашвили является пейзаж. Он неотделим от сюжета произведения, нередко становится его основой, несёт в себе основные мотивы произведений. При этом неотъемлемой частью повествования является философская рефлексия, а также философский подтекст описаний природы.

Со своими малыми пейзажными миниатюрами братья Разикашвили показали, что природа обогащает человека, учит увидеть и воспринять гармонию жизни, человек начинает сравнивать образы природы и связывает со всем хорошим, что кроется в нем; с взаимоотношением с природой читатель будто заново открывает себя, часто с очень неожиданной стороны,

углубляется в свой внутренний мир. Эти взаимоотношения дают ему мощный стимул для человеческих переживаний, возбуждают мысли о прошлом, настоящем и будущем, человек начинает глубоко и трезво оценивать то, какое место он занимает в мире, в обществе людей.

В пейзажных миниатюрах братьев Разикашвили выявляются несколько закономерностей, в некоторых произведениях данного жанра автор «сюжетно» присутствует в тексте (автор, как лирический герой); в иных он выходит в роли рассказчика, а в некоторых он невидим, совершенно исчезает – таковы миниатюры, в которых появляется образ независимой природы.

В миниатюрах Важа-Пшавела, в которых природа является персонажем, специфически отражена сама природа. Она одушевлена; здесь еще раз ярко вырисовывается принцип Важа-Пшавела – природа с точностью отражает человеческое общество и внутренний мир человека. «Природа в нас». В природе сильный угнетает слабого, беззащитного, часто топчат под ногами прекрасное, добро и другие моральные ценности; такая же борьба происходит во внутреннем мире человека. Так, что такое фиалка, если не хрупкое, нежное и беззащитное существо, ценность которой в ее красоте; что такое родник, если не невинность и безудержная доброта; засохший бук – оставшаяся без функции честь; высокие горы – духовная высота. Вопросы природы, которые в публицистике Важа-Пшавела выражает с помощью философско-религиозных суждений, в миниатюрах отображает посредством персонажей.

Миниатюр братьев Разикашвили выделяет последовательное использование приёмов философской и лирической прозы, живописная образность и «Романтическая настроенность», выразившаяся в повышенной субъективности повествования, максимальном сближении автора и героя.

В подглаве – **Рассказчик в миниатюрах Важа-Пшавела** – рассмотрим ряд тех миниатюр Важа-Пшавела, которых от остальных отделяет особый стиль рассказа – монолог. Таковыми являются: «Фиалка», «Горный родник»... В этих произведениях автор абсолютно невидим. Здесь действуют сами герои, переживают и думают таким образом, что писатель все это не приписывает себе.

И еще, один значительный фактор, который делает миниатюры Важа-Пшавела такими непосредственными и придает им силу необычайного воздействия: несмотря на значительные моральные проблемы, которые Важа-Пшавела освещал в своих миниатюрах, он лично не только не вмешивается в повествование, даже не дает незначительных моралистических замечаний. В его произведениях не встретишь внушений и нравоучительных фраз. В этих произведениях мораль исходит из истории, само повествование проповедует о высоких нравственных идеалах. Важа-Пшавела учит, воспитывает нас и духовно обогащает без всякого дидактического тона.

Благодаря тому, что Важа-Пшавела не вмешивается в повествование, он достигает необыкновенной правдоподобности впечатления, полученной от рассказанного, что еще более усиливает силу воздействия на читателя.

Заключение

С точки зрения жанрового и художественно-выразительных средств, проза братьев Разикашвили является совершенно новым явлением в грузинской литературе XIX-XX веков. Однако, надо отметить, что все три автора были продолжателями традиций грузинской литературы и феномен их миниатюр появился не на пустом месте. Тенденция коротко говорить длинную речь особо ценилась в грузинской литературе еще издревле. Исследования истоков малой прозы нас ведут очень далеко, к грузинской устной литературе, агиографическим текстам, библейским басням и к Сулхан-Саба Орбелиани. К жанру малой прозы прибегали также шестидесятники, среди них Илия, Акакий, Александре Казбеги, но миниатюра, оснащенная всеми характерными чертами в первые появилась в творчестве Важа-Пшавела.

В нашем квалификационном труде жанр миниатюры рассмотрен с точки зрения как синхронного так и диахронного подходов; представлены исторические и теоретические аспекты появления жанра; оценена похожесть прозаической миниатюры с живописной миниатюрой; с целью установления жанровых признаков и определения граней, миниатюра сопоставлена с другими жанрами малой прозы, в частности, с новеллой, басней, очерком, этюдом и т. д. Проанализирован сложный и интересный путь укоренения миниатюры в грузинской литературе.

Такой комплексный подход нам дал возможность, четко обозначить место миниатюры среди прозаических сочинений

братьев Разикашвили, разделить их от других произведений малой прозы и уже после этого судить о их литературной ценности.

Первым впечатлением, которое появляется во время чтения миниатюр братьев Разикашвили, является сжатая фраза, которая создает некий динамический характер. Неповторимыми являются художественные образы, которые создаются единством художественных средств: красочные сравнения и эпитеты придают основному предмету особенную яркость, а метафора сама часто становится художественным образом.

На восприятие литературного произведения большое воздействие производит знания о жанре произведения, которое предстоит прочесть. Эти знания являются обуславливающим фактором для анализа текста: посредством литературного рода и с использованием категорий жанра можно описать, почему читатели одинаково воспринимают тексты того или иного типа и объяснить, почему и как используют авторы определенную литературную модель для осуществления собственных замыслов. Таким образом, знания о литературных родах и жанрах нам помогает, описать и объяснить наше отношение к текстам.

А мы до сегодняшнего дня упорно называем рассказами миниатюры Важа-Пшавела, Тедо Разикашвили, Иродиона Евдошвили, Екатерине Габашвили и других грузинских авторов, что мы считаем ошибочным.

Надо больше работать, над устранением этого огреха, чтобы полностью выявить вклад, внесенный грузинскими

писателями в развитие этого жанра, определить место и роль жанра в развитие национального художественного мышления.

Представленный труд является еще одной попыткой в этом направлении.

Основные положения диссертационного труда изложены в следующих публикациях:

1. Важа-Пшавела у истоков грузинской миниатюрной прозы, научно-реферированный журн. «Язык и культура», Кутаиси, 2015 г. №13, стр. 150-153;

2. Рассказчик в миниатюрах Важа-Пшавела («Фиалка», «Горный родник», «Корни»), третья Международная научная конференция «Межкультурный диалоги», труды, Телави, 2015 г., стр. 430-435;

3. Пейзажные миниатюры Важа-Пшавела, научно-реферированный журн. «Язык и культура», Кутаиси, 2016 г. №16, стр. 148-152;

4. Море, отраженное в капле, научные труды телавского Государственного Университета им. Якова Гогебашвили, Телави, №1, стр. 100-103.